

**Міністерство культури України
Національна бібліотека України для дітей**

**Великі українці:
Я належу людству**

*(Методичні поради до 120-річчя від дня народження
Олександра Петровича Довженка)*

Київ 2014

УДК 027.625
ББК 78.387
В 27

Матеріал підготувала І.В. Слободянюк
Літературний редактор
Відповідальна за випуск А.І. Гордієнко

Великі українці: Я належу людству: метод. поради до 120-річчя від дня народж. О.П. Довженка / Нац. б-ка України для дітей ; авт.-уклад. І.В. Слободянюк. — Київ, 2014. — 32 с.

Методичні поради містять інформацію про життєвий і творчий шлях Олександра Петровича Довженка, одного із фундаторів української кінематографії, письменника, режисера і сценариста, художника-ілюстратора та культурного й громадського діяча. У додатках подано розробки заходів з популяризації його творчості. Видання адресовано працівникам дитячих бібліотек і педагогам.

*Життя таке коротке.
Поспішайте творити добро.
О. Довженко¹*

У 2014 р. літературна Україна відзначає 120 років від дня народження письменника, кінорежисера, кінодраматурга, класика світового кінематографа Олександра Петровича Довженка.

Людина багатогранного таланту: прозаїк і драматург, публіцист і режисер, оратор, етнограф, фольклорист, мистецтвознавець, художник, невтомний громадський діяч і філософ. Один із фундаторів української кінематографії, якого знають і високо шанують в усьому світі, адже, як кожний геній, він належить всьому людству. Своєю щедрою обдарованістю Довженко нагадував сучасникам великих митців епохи Відродження. Олесь Гончар писав про нього: «Справді, духовним побратимом був він титанам тієї розквітаючої доби, де часто в одній особі поєднувалися цілі грона талантів, де геніальний живописець водночас міг бути і зіздарем, і механіком, і зодчим, де рука, що вдень малювала невмирущі фрески, вночі бралася за циркуль математика або наводила в небо телескоп. Таких нагадував він своєю щедрою всебічною обдарованістю, поліфонічністю натури. Всього він прагнув, все хотів досягнути, випробувати. Починав творчий шлях художником-карикатуристом, пізніше став всесвітньовідомим майстром кіно, драматургом, письменником, а міг би, мабуть, стати й конструктором, творцем садів, як Симиренко, міг би проектувати міста майбутнього і тоді не тільки на екрані, а й на землі зводились би його поетичні аерогради. Враження було таке, що йому завжди тісно, що душа його прагне майданів, площ, йому хотілося звертатися до мільйонів, а творча сила Довженка не знає меж. Мислячий, вічно неспокійний, він жив інтенсивним, до краю напруженим духовним життям. Бував спокійним зовні, але внутрішньо, здається, ніколи. Пом'ямо, не було такого виду мистецтва або галузі людського знання, що їх не торкнулася б його, допитлива, весь час вируюча думка... Впередзорець — ось хто він був у мистецтві»².

Народився Олександр Петрович Довженко 10 вересня 1894 р. на хуторі В'юнище околиці невеликого повітового містечка Сосниці,

¹ Довженко О. Зачарована Десна / О. Довженко // Київ : Веселка, 1973. — С. 121.

² Гончар О. Довженків світ / О. Гончар // Довженко О. Твори : в 5-ти томах. Т 1. — Київ : Дніпро, 1983. — С. 7-8.

що на Чернігівщині у селянській родині козака-хлібороба. «Залиш мені, Господи, Сашка, оберігай його від поганих людей. Дай йому силу. Пошли йому щастя, щоб його люди любили, як я його люблю»³, — цими словами мати щодня і щоночі благала Бога зберегти життя останньому своєму сину. Згодом, у своїх дорослих спогадах Довженко писав: «Дітей мала багато, чотирнадцять, з яких лишилося двоє: я й сестра. Решта померли в різний час, майже всі не досягши працездатного віку. І коли я зараз пригадую своє дитинство і свою хату, і завжди, коли б я їх не згадував, в моїй уяві плач і похорон. І досі не можу дивитися на похорони. А тим часом вони проходять по всіх моїх сценаріях, по всіх картинах»⁴. Про дитячі роки майбутнього митця можна довідатися з його автобіографічної кіноповісті «Зачарована Десна» та «Автобіографії», у яких письменник змальовує батька й матір, діда та прабабу, свою хату та город, а також трагічну подію, що сталася у їхній родині, коли одного дня від якоїсь пошесті померли відразу чотири брата Сашка.

16-річним юнаком вийшов Сашко у широкий світ із отчої оселі, а повернувся — у книгах, фільмах і пам'яті людській. Після закінчення Сосницької школи, Олександр, мрії якого у виборі майбутньої професії схилялися до архітектури, живопису, мореплавства, розведення риб, у 1911 р. вступив до Глухівського учительського інституту. Зразковий студент багато читає, бере активну участь у театральних аматорських виставах, малює, організовує український етнографічний хор в одному із сіл поблизу Глухова і ґрунтовно готує себе до просвітницької педагогічної діяльності. Закінчивши у 1914 р. інститут був направлений у Житомирську вищепочаткову школу викладачем.

Після визволення Києва і встановлення Радянської влади в Україні працював секретарем Київського відділу міської освіти; комісаром Першого театру Української Радянської Республіки ім. Т. Шевченка, вчителював, навчався у Київському комерційному інституті та Академії мистецтв, викладав при штабі дивізії Миколи Щорса. Згодом його направляють до Харкова у розпорядження Народного комісаріату закордонних справ УРСР. У 1921-1923 рр. виконував дипломатичну місію у Варшаві та Берліні, де, нарешті,

³ Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко // Київ : «Сакцент плюс», 2004. — 161 с.

⁴ Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. Автобіографія // Київ : «Сакцент плюс», 2004. — 27 с.

здійснилася його юнацька мрія: на стипендію він вчиться живопису у відомого берлінського художника, професора Еккеля. Саме тут з'явилися перші Довженкові чарівні українські пейзажі.

Повернувшись до Харкова у 1923 р. Олександр Петрович працює як художник-ілюстратор і карикатурист в редакції газети «Вісті ВУЦВК». Він влаштовує у себе на квартирі живописну майстерню, робить плакати. В цей час з'являються його перші карикатури до сатиричних віршованих памфлетів В. Блакитного, веселі дружні шаржі на О. Вишню, В. Сосюру, П. Панча та інших радянських письменників. З тонкою кмітливістю та спостережливістю він ілюстрував кращі літературно-мистецькі видання того часу. Не обминув Довженко своєю сатирою і куркулів, попів, спекулянтів, бюрократів і неуків у радянських установах. Свої малюнки, дотепні, гострі карикатури, фейлетони, памфлети він підписував ім'ям «Сашко».

Одночасно з новаторськими пошуками в живописі та графіці, з роботою в газеті, у митця визрівало бажання спробувати свої сили у кіномистецтві... На тридцять третьому році життя О. Довженко круто змінюється. Він переїжджає до Одеси, де починає працювати режисером на кіностудії. Спершу він створює два сценарії, за якими, при його участі як режисера, було знято кінокомедії «Вася-реформатор» і «Ягідка кохання», згодом був знятий фільм «Сумка дипкур'єра» (1927 р.), де Довженко виступає і як кіноактор у ролі кочегара. У 1928 р. на екрани виходить фільм «Звенигора», за ним – «Арсенал» (1929 р.), який був визнаний кращим фільмом року. Але справжнім шедевром світового кіномистецтва стала кінокартина «Земля» (1930 р.), здобувши світового тріумфу О. Довженка як кінематографіста. На Брюссельській всесвітній виставці у 1958 р. останній «німий» фільм Довженка «Земля» було названо серед дванадцяти найкращих фільмів «усіх часів і народів». Крім схвальних відгуків на фільм була і критика Д. Бедного, який виступив з розгромним фейлетоном «Філософі», у якому звинуватив митця у «контрреволюційності». Олександр Петрович згадував у «Автобіографії»: «Я буквально посивів і постарів за кілька днів. Це була справжня психічна травма. Спочатку я хотів був умерти...».

З появою звукового кіно на початку 30-х років творчий діапазон митця збагачується. Перший звуковий фільм «Іван» (1932 р.) було присвячено будівництву гідроелектростанції на Дніпрі.

Але Довженка вабила романтика новобудов Сибіру і Далекого Сходу. Разом з дружиною, артисткою Юлією Солнцевою, він їде туди працювати і вже у 1935 році на екранах з'являється фільм «Аероград», у якому він зіграв роль диригента оркестру. Незабаром, у 1939 р., він знімає фільм «Щорс», за який був удостоєний Державної премії СРСР (1941 р.).

Крім кіномистецтва, Олександр Петрович веде і активну громадську роботу. Його обирають головою Всесоюзної творчої секції працівників кіно, а у Москві він організовує Будинок кіно.

У 1940-му Олександр Петрович створює художньо-документальний фільм «Визволення», закінчує екранізацію кіноповісті М. Гоголя «Тарас Бульба».

У роки Великої Вітчизняної війни О. Довженко закликав народів-братів на боротьбу з «фашистськими звірами», а героїзмові захисників рідної землі присвятив кіноповісті «Україна в огні» та «Повість полум'яних літ». На сторінках фронтових газет друкувались його оповідання, новели і нариси «Ніч перед боєм», «На колючому дроті», «Відступник», «Стій, смерть, зупинись!», «Мати», деякі статті і нариси — «Не хазяйнувати німцям на Україні», «Ворог буде розгромлений», «Велике товариство», «Я бачу перемогу», «Лист до ворога» та ін.

У цей період Довженко-режисер велику увагу приділяє жанрові документальних фільмів. Так з'явилися «Битва за нашу Радянську Україну» (1943 р.), «Перемога на Правобережній Україні і вигнання німецьких загарбників за межі українських і радянських земель» (1945 р.), «Рідна країна».

Епохальним твором літератури і кінематографії є «Повість полум'яних літ», яку письменник написав у роки триумфального наступу радянських військ (1944-1945 рр.). Це твір про вікопомний подвиг народу-воїна, народу-миролюбця, засудження фашизму і війни взагалі. Тут і події на фронті, і уявлене життя окупованої фашистами України, і польовий шпиталь і генералітет союзних армій, і форсування Дніпра, а на завершення — монументальний образ простого радянського солдата-переможця.

У 1960 р. Юлія Солнцева дала цьому високохудожньому творові друге життя — поставила за ним широкоформатний кольоровий фільм, який здобув світову славу і на Канському фестивалі 1961 р. був відзначений премією за кращу режисуру.

Літературні твори О. Довженка воєнних років літературознавці поставили поряд з класичними творами «Вони захищали Вітчизну» та «Доля людини» М. Шолохова, «Людина і зброя» О. Гончара, «Дикий люд» Л. Первомайського, «Прометей» А. Малишка та інші. У записниках цього періоду Довженко-гуманіст зізнавався у своєму «невмінні сприймати свої сльози, коли народові біль». У цих творах автор возвеличував радянську людину-борця, яка виявила героїзм і моральну велич у зіткненні з темними силами фашизму.

Своєрідним літописом історії війни став Довженків «Щоденник», на сторінках якого автор виклав тривожні думки і роздуми про фізичні та моральні втрати українського народу: «Образ нещасної моєї України, на полях, і на кістках, і на сльозах, і на крові якої буде здобута перемога, заслонив уже в моїй душі все», писав він. Ці окремі хронологічні записи у чотирьох книгах стали сповіддю художника, відвертою розмовою про трагедію українського народу, про несправедливість через яку потерпав митець. Гостро засуджуючи тоталітарну систему, Довженко вірив у свій народ, у його національне відродження, у те, що добро, закладене у людину від природи, переможе.

У 1948 р. він пише п'єсу «Життя в цвіту», присвячену І. Мічуріну і цього ж року ставить кольоровий фільм «Мічурін», який у 1949 р. здобув Державну премію СРСР. Потім написано кіноповість «Прощай, Америко!» (1949 р.). На початку п'ятдесятих років великий режисер в основному займається педагогічною та викладацькою роботою в Інституті кінематографії. Пише сценарії та кіноповіді: «Відкриття Антарктиди», «Поема про море», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна». Сповнений творчих планів, О. Довженко раптово помирає 25 листопада 1956 р. Йому йшов шістдесят третій рік... Уже після його смерті виходить вибране О. П. Довженка, доznімаються дружиною Ю. Солцевою «Поема про море», «Повість полум'яних літ», «Зачарована Десна». У 1959 р. за сценарій фільму «Поема про море» О.П. Довженку посмертно присуджується Ленінська премія.

Оглядаючи творчий доробок геніального майстра, великого романтика й поета, щоразу неодмінно повертаєшся до думки: де ж витоки того світу краси і гармонії, що таким чистим світлом, мудрим і невмирущим, постає зі сторінок його творів? Що ж саме могло запасти в душу і підкорити серця цивілізованого світу, коли роботи митця визнавалися неперевершеними? Висновки можуть бути

надзвичайно простими. Та й підказку на них дає сам О. Довженко. Віддана й щира любов до своєї землі, своєї батьківщини, свого роду й народу, добре, чуйне, мудре ставлення до всього живого — ось ті орієнтири, що виводять на правильну відповідь, пояснюючи невмирущість і одвічну магію його творчості.

Довженко О. опоетизовував світ і намагався життям своїм не порушувати природну красу і гармонію, а примножувати її де б то не було і яким би то не було чином. Мабуть, ніхто краще й проникливіше не сказав про той оберіг чистої духовної й емоційної пам'яті, про звичайну сільську хату, яку ніби «ніхто й не будував, а виросла вона сама, як печериця, між грушею і погребом», про дитинство, яке минуло серед неповторних краєвидів, про людей, які були наче органічним доповненням казкової природи.

В одному з ліричних відступів у «Зачарованій Десні» письменник так казав про той незабутній період життя: «Коли ж обертаюсь я часом до криниці, з якої пив колись воду, і до моєї білої привітної хатинки і посилаю їм у далеке минуле своє благословення, я роблю ту лише «помилку», яку роблять і робитимуть, скільки й світ стоятиме, душі народні живі всіх епох і народів, згадуючи про незабутні чари дитинства. Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнання, всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорогого, небуденного, ніщо не гріє її, не будить радості ані людського суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посідала б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний».

О. Довженко вважав, що людина, яка не любить природу, не розуміє її, — не може стати справжнім митцем. Ота благоговійність і, головне, сприйняття людини в органічному єднанні з нею, як одного цілого, безсумнівно, знайшли своє талановите відображення в усіх художніх творах митця — від оповідань до фільмів. «Жили ми в повній гармонії з силами природи, зимою мерзли, літом смажилися на сонці, восени місили грязь, а весною нас заливало водою, і хто цього не знає, не знає тієї радості життя»⁵. І основний стержень тієї природи — своєрідний символ, ріка життя, зачарована Десна.

⁵ Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. Щоденник // Київ : «Сакцент плюс», — 2014. — С. 177.

Творчий доробок режисера Довженка складає 12 художніх і документальних фільмів письменника — 15 кіносценаріїв та п'єс, 20 оповідань та автобіографічну повість. Але як прозаїк він написав так мало з того, що задумав. Йому так багато хотілося встигнути здійснити! Він не закінчив частину творів, серед яких — роман «Золоті ворота», повість «Загибель богів», кінокомедія «Цар», п'єси «Міра життя» і «Заступник дурня». Незакінчений кіносценарій «Загибель богів» доопрацював Євген Гуцало, а у 1988 р. фільм вийшов на екрани. «Мені дуже шкода, що так мало я зробив по цей день. Часом здається, наче якісь злі сили кружляли над моєю головою. І ще шкодую, що не дозволено було мені виховувати творчу молодь тою мірою, на яку я все життя почував себе здатним і завжди готовим».⁶

У 1957 р. ім'я Олександра Довженка було присвоєно Київській кіностудії, де відкрито його музей і збудовано пам'ятник, також його іменем названо одну з вулиць м. Києва, встановлено меморіальну дошку на будинку, де він мешкав, відкрита планета Довженка під номером 4520, встановлено Державну премію України ім. О. П. Довженка, за рішенням ЮНЕСКО світова громадськість відзначала 100-річний ювілей О. Довженка. Символічно, що цього ж року відзначався столітній ювілей світового кінематографа — в небо здійнялися сто яскравих повітряних кульок, на яких були написані імена найвідоміших режисерів, акторів та операторів. На одній із них сяяло прізвище та ім'я О. Довженка, про якого геніальний комік Чарлі Чаплін сказав: «Слов'янство поки що дало світові в кінематографії одного митця — мислителя і поета — Олександра Довженка...»⁷. На його честь, на рідній землі, проходять міжнародно-наукові симпозиуми та всеукраїнські довженкові читання. Олександр Довженко все життя був у пошуках, його багатобарвний талант спрямований на те, щоб допомагати людям стати кращими, багатшими душею, чуйними один до одного. В цьому полягає сенс естетичних засад митця, його патріотичний порив. Якою ж тоді мірою міряти самого О. Довженка? З якими титанами його порівнювати? Прометей, український Леонардо да Вінчі? Геній Шевченка і Гоголя? О. Довженко невмирущий, як

⁶ Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. Щоденник // Київ : «Сакцент плюс», — 2014. — С. 97.

⁷ Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. Щоденник // Київ : «Сакцент плюс», — 2014. — С. 72.

Прометей, багатогранний, як Леонардо, сильний духом, як Шевченко... Його творча спадщина — неоціненний скарб українського народу, величезний вклад у світову культуру. З нами залишилось його слово — Слово любові до України. Відомий літературознавець М. Наєнко казав: «О. Довженко — це дійсно, «самоцвіт: скільки не обертай його, а в ньому починають світитися все нові і нові грані»⁸.

Звісно, що у бібліотеці жодне відзначення ювілеїв письменників не минає без такої традиційної бібліотечної форми роботи як книжкова виставка. Для читачів-учнів 5-9 кл. пропонуємо оформити виставку-персоналію з 3 розділів «Я належу людству і йому служу» (Додаток № 1). У I розділі виставки представлено літературу про життєвий шлях О. П. Довженка, у II — його літературну спадщину, у III — спогади сучасників, наукові та літературознавчі дослідження та критичні статті.

Велику роль у збагаченні знань читачів про письменника і кіномитця відіграють літературні вікторини, які розширюють світогляд читачів і є своєрідним засобом залучення любителів художнього слова до роботи над літературою. Для читачів-учнів 7-8 кл. пропонуємо провести літературну вікторину «Людина з великої літери», яка допоможе розширити знання читачів-дітей про Великого українця (Додаток № 2).

Враховуючи, що у 2014 році відзначається 70-річчя звільнення України від фашистських загарбників рекомендуємо для читачів 8-9 кл., на прикладі кіноповісті «Україна в огні» та інших творів про війну, провести усний журнал «Це правда про народ, про його лихо» (Додаток № 3). Для підготовки корисно буде використати документальні фільми О. Довженка воєнних років, уривки з кіноповісті «Україна в огні», кадри з інших його художніх фільмів, а також фотографії та плакати Великої Вітчизняної війни та записи воєнних пісень.

Для ознайомлення з поглядами та думками видатної особистості 20-го століття, пропонуємо підбірку афоризмів «Життєва мудрість у творах Олександра Довженка» (Додаток №4), які будуть не лише цікавими для юних читачів, а й допоможуть знайти відповідь на актуальні питання сьогодення.

⁸ Наєнко Т. Одержимість: (О. Довженко) / М. Наєнко // К., 1990. — С. 84.

Я належу людству і йому служу
Виставка-персоналія для читачів-учнів 5-9 кл.

Якщо вибрати між красою і
правдою, я обираю красу...
Краса нас всьому учить.

О. Довженко⁹

Звернення до читача

Юний друже!

Наша виставка присвячена великому письменнику, педагогу, кінорежисеру, кінодраматургу, художнику, артисту, громадському діячу — **Олександру Петровичу Довженку**, якому у 2014 р. виповнюється 120 років від дня народження. Виставка розкриває глибокий ідейний зміст і красу творчої спадщини митця, а запитання кросворду зацікавлять тебе до прочитання його творів.

І. Син зачарованої Десни

Про життєвий і творчий шлях письменника

Низький уклін чернігівській землі
і Сосниці над тихою Десною
Він тут, з душею мрійною, ясною
родивсь і ріс у цім простім селі.

І. Гончаренко¹⁰

1. Данилюк А. «Напишу я слово про хату...» : до 100-річчя від дня народж. О.П. Довженка / А. Данилюк // Дзвін. — 1994. — № 9. — С. 119-120.

2. Довженко О. Автобіографія / О. Довженко // Вибране. — Київ, 2008. — С. 278-294.

⁹ Довженко О. «Зачарована Десна»; «Україна в огні»; «Щоденник» : кіноповісті / О. Довженко // — Київ : Веселка, 1995. — 435 с.

¹⁰ Гончаренко І. Пам'яті О.П. Довженка / І. Гончаренко // Довженко О. Вибране : Для ст. шк. віку / О. Довженко. — Київ: Школа, 2008. — С. 315.

3. Ейзенштейн С. Народження майстра / С. Ейзенштейн // Творчий світ письменника. — Київ, 1982. — С. 152-154.

4. Кошелівець І. Про затемнені місця в біографії О. Довженка / І. Кошелівець // Дніпро. — 1994. — № 9-10. — С. 2-25.

5. Куценко М. Сторінки життя і творчості О. П. Довженка / М. Куценко. — Київ : Дніпро, 1975. — 341 с. : фот.

6. Плачинда С. Олександр Довженко : Біогр. роман / С. Плачинда. — Київ : Молодь, 1980. — 344 с.

7. Подранецька Н. Урок української літератури «Я народився і жив для добра і любові» : життєвий і творчий шлях О. Довженка / Н. Подранецька // Укр. мова і літ. в шк. — 2007. — № 1. — С. 31-35.

8. Семенчук І. Сашко або Довженкове дитинство : повість / І. Семенчук ; худож. В. Бокань. — Київ : Бібліотека українця, 1998. — 191с.

9. Семенчук І. Син зачарованої Десни : «Щоденник» О. Довженка / І. Семенчук. — Київ : Бібліотека українця, 1997. — 141 с.

10. Супрунова Н. Я належу людству : дитячі та юнацькі роки О.П. Довженка / Н. Супрунова // Укр. літ. в загальноосвіт. шк. — 2000. — № 3. — С. 36-38.

11. Хінкулов Л. Олександр Петрович Довженко (1894-1956) / Л. Хінкулов // Літ. зустрічі. — Київ, 1980. — С. 209-212.

II. Світ образів та ідей письменника

Літературна спадщина О.П. Довженка

Слова – полова

Але огонь в одежі слова –

Безсмертна, чудотворна фея,

Правдива іскра Прометея.

І. Франко ¹¹

1. Довженко О. Зачарована Десна. Україна в огні. Щоденник : кіноповісті / О. Довженко ; худож. оформ. О. Міщенко ; передм. М. Жулинського ; післям. і приміт. Р. Корогодського. — Київ : Веселка, 1995. — 575 с.

¹¹ Франко І. Вибрані твори / І. Франко // Київ : Вид. «Просвіта», 2001. — 79 с.

2. Довженко О. Кіноповісті. Оповідання / О. Довженко ; АН УРСР ; упоряд. і приміт. Ю. Е. Григор'єва ; вступ. ст. Б. С. Буряка. — Київ : Наукова думка, 1986. — 710 с. : 1 портр.

3. Довженко О. Твори. В 5 т. Т. 1 / О. Довженко ; упорядкув. Ю. І. Солнцевої, Т. Т. Дерев'яненко ; ред. т. Л. М. Новиченко ; вступ. ст. О. Гончара ; підгот. текстів, прим. К. П. Волинського. — Київ : Дніпро, 1983. — 439 с.

4. Довженко О. Зачарована Десна. Оповідання. Щоденник (1941-1956) / О. Довженко ; ред. С. Л. Коба. — Київ : Дніпро, 2001. — 505 с.

5. Довженко О. Повість полум'яних літ : повісті, оповід., публіц. / О. Довженко ; худож. О. І. Дмитрієв ; післямова С. Плачинди. — Київ : Молодь, 1984. — 367 с. : іл. — (Бібліотека художніх творів для молоді «Джерело»).

6. Довженко О. Україна в огні : кіноповість / О. Довженко ; передм. О. Підсухи. — Київ : Україна, 2004. — 144 с. : іл.

7. Довженко О. Вибрані твори / О. Довженко. — Київ : Сакцент Плюс, 2004. — 509 с.

8. Довженко О. Сторінки щоденника (1941-1956) / О. Довженко // Київ : Вид. гуманітарної літ., 2004. — 384 с. : портр.

III. Грані творчої особистості література про О.П. Довженка

Народе мій, до тебе я ще верну
І в смерті обернуся до життя.
Своїм стражденням і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь,
І чесно гляну в твої чесні вічі,
І в смерті з рідним краєм поріднюсь.

Василь Стус¹²

1. Бабишкін О. О. Довженко — публіцист : літ.-критич. нарис / О. Бабишкін ; худож. Т.В. Крюкова. — Київ : Радянський письменник, 1989. — 198 с.

¹² Стус В. Поезія / В. Стус // Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2008. — 27 с.

2. Безручко О. Невідомий Довженко : [Національна кіностудія О. Довженка — 80 р.] / О. Безручко // НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського ; Київський Національний університет театру, кіно і телебачення ім. І.К. Карпенка-Карого. — Київ : Фенікс, 2008. — 310 с. : фот.

3. Вовнякова М. «Я син свого часу і весь належну сучасникам своїм» (О. Довженко) / М. Вовнякова // Журавлик. — 2002. — № 6. — С. 6-7.

4. Гончар О. Довженків світ / О. Гончар // Творчий світ письменника. — Київ, 1982. — С. 157-162.

5. Довженко і світ : Творчість О.П. Довженка в контексті світ. культури : ст., есе, рец., спогади, доп., відгуки, листи, телеграми / упоряд. С.П. Плачинда ; передм. О. Гончара. — Київ : Радянський письменник, 1984. — 222 с. : іл.

6. Козлова Ю. О.П. Довженко — видатний український кіно-режисер і письменник / Ю. Козлова // Все для вчителя. — 2011. — № 34-36. — С. 167-168.

7. Корогодський Р. Довженко : вчора, сьогодні, завтра в країні національної культури / Р. Корогодський // Дивослово. — 2001. — № 5. — С. 52-54.

8. Мірошниченко М. Зоряна доля Довженка / М. Мірошниченко, О. Плитник, О. Сивоконь // Наука і суспільство. — 2009. — № 9-10. — С. 52-56.

9. Пашкова О. Мистецтво О. Довженка в контексті української народної культури : до 100-річчя від дня народж. митця / О. Пашкова // Народна творчість та етнографія. — 1994. — № 5-6. — С. 17-22.

10. Чумак Т. Духовні орієнтири творчості О. Довженка / Т. Чумак // Укр. мова і літ. в шк. — 2008. — № 3. — С. 53-58. — Бібліогр. : С. 57-58.

Людина з великої літери

Літературна вікторина для читачів-учнів 7-8 кл.

Мета: розширити знання школярів про життя і творчість письменника, а також стимулювати учнів до роздумів і мислення, при цьому отримуючи бал за правильну відповідь.

Вікторина тематично розбита на 2 сторінки. Бібліотекар задає питання, читачі обирають правильну відповідь.

Переможець той, хто отримає більше балів.

Перша сторінка — біографічна. За вірну відповідь 1 бал.

1. Хто такий Олександр Довженко?
а) письменник, кіномитець;
б) скульптор художник;
в) політичний діяч.
2. Коли святкують його день народження?
а) у квітні 1904 р.;
б) у вересні 1894 р.;
в) у серпні 1900 р.
3. Рідне село письменника?
а) Сосниця; б) Моринці; в) Дибинці.
4. Скільки дітей було у батьківській родині?
а) 14; б) 7; в) 4.
5. У якому місті здобував учительську професію О. Довженко?
а) Батурині; б) Глухові; в) Борзні.
6. Де вчителював після закінчення учительського інституту?
а) у Чернігові; б) у Баришівці; в) у Житомирі.
7. Де здобував вищу освіту?
а) у будівельному інституті;
б) у педагогічному;
в) у комерційному інституті.

8. У яких містах виконував дипломатичну місію?

а) Кракові і Празі;

б) Варшаві й Берліні;

в) Женеві та Лондоні.

9. Який офіцерський чин мав Довженко?

а) майор; **б) полковник;** в) лейтенант.

10. Якою була найзаповітніша мрія митця?

а) жити та вмерти на Вкраїні;

б) вихід на екран кіноповісті «Україна в огні»;

в) забрати своїх батьків до себе, у Москву.

11. Де поховано великого українця?

а) на Байковому кладовищі у Києві;

б) на кладовищі у Сосниці;

в) на Новодівичому кладовищі у Москві.

*Друга сторінка — літературна та кіномистецька творчість
О. Довженка. За вірну відповідь 2 бали.*

1. Яким іменем підписував свої художні шаржі й карикатури
О. Довженко?

а) Олександр; **б) Сашко;** в) Санько.

2. Який жанр в українській літературі він започаткував?

а) роман в новелах; **б) кіноповість;** в) сатира.

3. Яка кінострічка принесла світове визнання видатному
кіномитцю?

а) «Звенигора»; б) «Земля»; в) «Сумка дипкур'єра».

4. Який фільм О. Довженка увійшов до дюжини шедеврів світової
кінокласики?

а) «Арсенал»; **б) «Земля»;** в) «Повість полум'яних літ».

5. У якому місті була розпочата кінотворчість?

а) у Києві; б) у Москві; **в) в Одесі.**

6. Який твір став «лебединою піснею» Олександра Довженка?
а) **«Поема про море»**; б) «Зачарована Десна»; в) «Повість полум'яних літ»
7. Які кіноповісті були удостоєні Державної і Ленінської премій?
а) **«Щорс», «Мічурін»**;
б) «Тарас Бульба», «Визволення»;
в) «Зачарована Десна».
8. Перший фільм молодого кіномитця?
а) «Звенигора»;
б) **«Вася — реформатор»**;
в) «Щорс».
9. Яку новелу письменника у дні війни було видано за рік 18 разів 12-ма мовами у 1942 р.?
а) **«Ніч перед боєм»** ; б) «Визволення»; в) «Україна в огні».
10. У якому фільмі Довженко дебютував як актор?
а) **«Сумка дипкур'єра»**;
б) «Земля»;
в) «Поема про море».
11. В якому році встановлено Державну премію України імені О. П. Довженка?
а) у 1957 р.; б) у 1964 р.; в) **у 1995 р.**

Це правда про народ, про його лихо
Сценарій усного журналу для читачів 8-9 класів

...Єдиною метою мого трудного життя було
возвеличення народу засобами мистецтва...

О. Довженко

Мета: ознайомити читачів з воєнною та повоєнною творчістю О.П. Довженка, розвивати у них пізнавальну діяльність, виховувати патріотизм та почуття гордості за свій народ та Україну на прикладі кіноповісті «Україна в огні».

Обладнання: портрет Олександра Довженка, його автопортрети, картина Г. Варкач «Деснянські обрії, ілюстрації, малюнки», книга О. Довженка «Україна в огні», фотографії М. Рильського, П. Тичини та О. Довженка у роки війни, карта України, книжкова виставка, екран для кінофільмів.

Дійові особи: *Олександр Довженко, родина Запорожців: Лаврин та Тетяна; їх сини — Роман, Іван, Савка, Григорій, Трохим та дочка Олеся; дід Демид, ведучі, читець, історик, німецький полковник Крауз, Ерїх Кох.*

Епіграф

Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Павло Тичина

І живі, і ті, хто загинув, назавжди
залишаться нашою гордістю,
славою нашого народу.

Олександр Довженко

*На сцені родина Запорожців тихо співає
улюблену пісню «Ой піду я до роду гуляти».*

Ведучий 1. Це була улюблена пісня матері, весела і журна одночасно, як і життя людське. До Лавріна та Тетяни Запорожців приїхали у гості діти.

Тетяна співала, зворушливо хитаючи головою у такт своєї пісні.

Тетяна. Спасибі вам, діточки, що побачила вас укупі хоч раз за стільки літ. Все ніколи та ніколи, широкий світ настав.

На сцені затемнення. Тривожний голос диктора.

Диктор. В ніч на 22 червня...

Звучить пісня «Священна війна» (муз. О. Александрова, сл. В. Лебедева-Кумача). У потертій військовій формі, з бинтом-пов'язкою на голові на сцену виходить солдат.

Солдат. Прощай, Україно... (став на коліна, набирає у вузлик землі). Прощай... (піднімається). Прощай і завжди пам'ятай: де б ми не були, доки ми живі, житимеш і ти. І не загинеш, дорога наша земля...

На сцені спалахують прожектори. Чути німецькі вигуки та глухе тупотіння ніг. Проте голос бійця владно долає шум.

Солдат. Ніколи!... (зникає).

Олеся. Він пішов... (показує в бік солдата). Але ж усі ми знаємо куди і чому. Пішов захищати наш край. Нашу землю, Україну.

Лаврін Запорожець. Що буде з народом нашим? Виживе він чи загине, що й сліду не стане ніякого? Розженуть його по каторгах та по лісах, байраках та гнилих болотах, як вовків-сіромах, та натруять одне на одного, так що й живі завидуватимуть мертвим. Народ безсмертний — ой, важке наше безсмертя!

В кутку сцени стоять стіл, друкарська машинка та стілець. Виходить Довженко, сідає та друкує

Олександр Довженко. О, українська земля, як скривавилась ти! Ріки кров'ю поналивано, озера слізьми та жалем. Байраки й переplави трупом запалилися... Світе мій убогий! Де на тобі пролилося стільки крові, як у нас на Україні? Де стільки передсмертних криків, сліз, відчаю? Горе розлилося по недобитих вокзалах.

Ведучий 1. Високе полум'я гуло у саме небо, тріщало, піднімалося глухими вибухами, і тоді великі солом'яні пласти вогню, немов душі українських розгніваних матерів, літали в темному димному небі і згасали далеко в пустоті небес... Горіло все... Усе загинуло... Не стало ні хат, ні садків, ні добрих лагідних людей. Одні тільки печі білили серед попелу... Нікому було плакати, ні кричати, ні проклинати.

Мати Тетяна. Горе, горе, чому ти так полюбило народ мій многотраждальний? Чого влізло ти в нашу історію, як тварюка в серце, і не вигнати тебе, не закласти?

Голос Історика (за сценою). Для Довженка великим ударом було те, що у вересні 1941 року Сталін здав столицю України без бою. Саме тоді вражений Довженко з болю і розпачу мріяв сказати правду про війну.

Читець 1. Я єсть народ, якого Правди сила
ніким звойована ще не була.
яка біда мене, яка чума косила! —
а сила знову розцвіла.

Ведучий 2. У Києві бенкетувало офіцерство Адольфа Гітлера. Сам гуляйтер Кох прилетів до столиці України для декларації імперських гордих цілей в оцій неймовірно багатій і щедрій країні.

Голос Історика (за сценою). Еріх Кох — гауляйтер, оберпрезидент Східної Пруссії, Райхскомісар України з травня 1942 р. по листопад 1944 р. Воєнний злочинець, мав славу «другого Гітлера» за жорстокість та брутальність. Вважав українців «недолюдьми». Спричинив смерть біля 4 млн людей в Україні, включаючи і єврейське населення.

На сцені з'являється Еріх Кох.

Еріх Кох. На безмежних просторах України, якою я керую з доручення фюрера, є неосяжні простори для всіх солдатів! Тут, на Вкраїні є місця для кожного, хто хоче 45 гектарів на душу! Ви знаєте про незміряні багатства цієї країни. Ви можете мені повірити, що я витягну з цієї країни все, я витягну з неї останнє, щоб тільки забезпечити всіх вас і ваших рідних...

Голос Історика (за сценою). Українська земля і люди стогнали під кованим чоботом фашистського звіра. Не можна забути

ті страхіття, які творили нелюди. Фашистські окупанти створили на території України понад 230 концтаборів і гетто. Сотні тисяч військовополонених, жінок, дітей, людей похилого віку стали ув'язненими.

*На фоні кадрів з воєнних кінофільмів
звучить пісня «Усе для фронту, усе для перемоги»*

Голос Історика (за сценою). За час окупації України 1941-1943рр. гітлерівці знищили понад 5 млн мирного населення, а 2,4 млн молодих українців були вивезені на примусові роботи до Німеччини. За роки війни загинув кожний шостий житель України, більше 250 українських сіл було спалено. Не могла Україна терпіти такої наруги, страшним був гнів народу — партизани знищили майже півмільйона гітлерівців, підірвали близько 50-ти тисяч ворожих ешелонів.

Читець 2. Україна! Україна! Україна! Дороженька моя!
Ти розграблена, ти украдена,
Не чути солов'я.

Голос Історика (за сценою). У гітлерівському плані «Ост» особливе значення надавалося захопленню України. Її мали перетворити на колонію.

Звучить музичний супровід наступу німецьких солдат

Голос Історика (за сценою). Німецькі окупанти поводитись в Україні небачено жорстоко: змушували людей тяжко працювати, непокірних розстрілювали. А землю України настільки гарну, цілющу і багату, гітлерівці вагонами вивозили до свого Фатерленду. Наш край у планах фашистів посідав дуже важливе місце: крім родючої землі, вивозили хліб, цукор, вугілля, мінерали, ліси та культурні цінності українського народу.

Виходить Олеся та її мати.

Олеся. *(притулившись до матері і, цілуючи худу, ніби воскову материнську руку, промовила плачучи)* Прощайте, матінко моя рідна, увозять мене та ось погляньте *(киває в бік)* скільки наших дівчат до Німеччини разом забирають. Не забувайте мене, не забудете?

Мати Тетяна. *(пригортаючи до себе доньку)* Донечко моя, Олеся, до останнього подиху свого молитимусь я зорями вечірніми й ранішніми, щоб оминуло тебе горе лихе і лиха поруга. Щоб вистачило тобі силоньки у неволі, щоб не покинула тебе надія, голубонько моя...

Олеся. Ох, не побачу я вже ні Романа, ні Василя... Рознесе нас по всьому світу, хто збере нас, матінко? Хто? Хто нас покличе? Мамо, мамо!

Мати. Збере. Вір, як би тобі не було важко, вір, надійся, віруй, дитинонько моя.

Олеся. О, матінко, які ж ми нещасливі! Яка нещаслива земля наша!

Звучить «Материнська пісня» (сл. Й. Струцюка, муз. А. Пашкевича)

Ведучий 2. Проводжали матері на фронт синів, витирали куточком хустинки сльози жінки, плакали діти.

Звучить народна пісня «Не вернемось, чайко, ти матінко наша».
Виходить полковник Ернст Крауз

Ернст Крауз. *(ламанною українською мовою)* До чого народ зіпсовано, все доносять... Їх життєздатність і зневага до смерті безмежні, але в них немає державного інстинкту... Вони не вивчають історії... У них від слова «нація» залишився тільки прикметник, у них немає вічних істин. О, багато з них не можна підкорити, їх треба знищити. «Не передувивши бджіл, не їсти меду», — як казав їхній король Данило у 18 столітті.

Голос Історика (за сценою). *(на фоні документального фільму про Велику Вітчизняну війну)* У своїх творах Довженко зображує німецьких офіцерів, які розстрілюють невинних людей і на допитах завдають їм страшних тортур. Це садисти, руки яких по лікті в крові їхніх жертв. Ось такі негідники і катюги чотири роки чинили наругу над Україною, клали цілі родини додолу в ряд і стріляли, підпалюючи хати. Вішали, регочучи, ганялись за жінками, однімали дітей у них і кидали в огонь. Жінки, щоб не жити... плігали з розпачу в огонь услід за дітьми і згорали у полум'ї страшного німецького суду.

Ведучий 1. Уявіть, таку страшну картину: німці, топчучи нашу землю, прикривають свій наступ жінками, дітьми, стариками. Не хочеться цьому вірити, але це факт тогочасної дійсності.

Демонстрування уривків з фільму «Окупаційний режим в Україні».

Читець 1. Матері, послухайте, і отці, послухайте, і сини, послухайте, як гучить вогонь. Хлопці в землю падали, а вогню не зрадили, і пробилось полум'я в хлопців із долонь, той вогонь – по ворогу, той вогонь – за нас.

Тихо лине пісня «Упав солдат» (сл. і муз. М. Попенка).

На сцену виходить Олеся, стоїть, чекає на когось, оглядається.

Олеся. Василью, ти живий?

Вибігає Василь Кравчин, голова та рука перев'язані. Олеся перелякалася, заплакала, поцілувала його поранену руку.

Олеся. Що ж ми скажемо одне одному, Василю?

Василь. Скажемо здрастуй, Олесяю.

Олеся. Здрастуй!..

Василь. Яка ти красива. Дивись – сива! Ти стала ще кращою. Тобі, видно, гірко жилося.

Олеся. Я вірила. Пам'ятаєш? Часом ні. А ти?

Василь. І я.

Олеся. Ти багато їх убив?

Василь. Безліч!

Олеся. Я бачу, тобі болить.

Обнімаються. Виходить батько Лаврин, брати Роман і Іван (теж поранені).

Лаврин. Забрала війна матір, діда Демида, Савку, Григорія... Хата спалена...

Всі стали укупі коло печі і заспівали

Всі. Ой піду я до роду гуляти, тож у мене весь рід багатий...

Олександр Довженко (*друкуючи за столом*). Написав я «Україну в огні» з огненним болем у серці і палким стражданням за Україну, що перебувала у німецьких лапах, з болючим жалем і страхом за її долю. Кому ж, як не мені, сказати було слово на

захист народу, коли атака велика загроза нависла над моєю землею. Моя повість «Україна в огні» не вподобалася Сталіну, і він її заборонив для друку і для постанови. Чому? Тому що Кравчина, головний герой, українець. «Зробіть його росіянином – і екранізацію дозволимо!». Яка прикрість. Прикрита і замкнена моя правда про народ і його лихо. Значить, нікому, отже, вона не потрібна і ніщо не потрібне, крім панегірика.

Голос Історика (за сценою). Довженко хотів виокремити Україну, розповісти про традицію землі і її людей, всі ті «болячки» суспільства, які відкрилися в ході війни.

Ведучий 1. Але кіноповість не сприйняв І.В. Сталін, і на неї лягла печатка «ворожості» з подальшими найсуворішими наслідками.

На екрані з'являється текст Постанови

Витяг з протоколу № 35 засідання Політбюро ЦК КП (б)У від 12.11.1944 р.: «В произведениях украинского писателя и кинорежиссёра Довженко А.П., написанных за последнее время («Победа», «Украина в огне») имеют место грубые политические ошибки антиленинского характера. В связи с этим ЦК КП (б)У постановляет:

1. Рекомендовать Всеукраинскому Комитету ввести в состав Комитета от Украинской ССР вместо Довженко тов. Рыльского М. Ф.

2. Рекомендовать Комитету по Сталинским премиям при Совнаркоме СССР ввести в состав Комитета вместо Довженко тов. Юру Г. П.

3. Вывести Довженко А. П. из состава редакции журнала «Украина». Вместо него утвердить членом редакционной коллегии журнала украинского писателя Андрея Малышко.

4. Освободить Довженко А.П. от обязанностей художественного руководителя Киевской киностудии.

5. Просить ЦК ВКП (б) утвердить настоящее постановление.

Секретарь ЦК КП (б)У Н. Хрущёв.»

Ведучий 2. Коли твір «Україна в огні» потрапив до рук Сталіна, він розгнівав його, бо не співав О. Довженко слави «батькові народів», а гіркими сльозами плакав над долею українського народу, мужнього, нескореного, героїчного, адже навіть ворог високо цінував мужність цього народу. І тоді Сталін викликав Довженка до Кремля.

Сталін. Прізвище?

О. Довженко. Довженко.

Сталін. Місце народження?

О. Довженко. Україна.

Сталін. Дата народження?

О. Довженко. Прихід на Одеську кіностудію.

Сталін. Дата смерті?

О. Довженко. Ваша рецензія на твір «Україна в огні».

Сталін. Сімейний стан?

О. Довженко. Дружина – Юлія, діти – мій народ.

Сталін. Мета життя?

О. Довженко. Бути потрібним на цій землі.

Сталін. Але ти не потрібен мені, а отже — всім. Чому ти не прославляєш мене у своїх творах?

О. Довженко. Я пишу сценарії про простих людей, звичайних. Отих, що звуться у нас широкими масами і не буду писати ні про вождів, ні про зрадників.

Сталін. Тоді, слухай мій присуд: твоя душа помре, коли ти будеш ще живим.

О. Довженко. Ні, товаришу Сталін, навпаки: Я помер, але душа моя житиме у моєму народові. І ще, коли б ви були навіть Богом, я й тоді не повірив би вам, що я націоналіст, якого треба плямувати і треба тримати в чорному тілі. Невже любов до свого народу є націоналізм?

Голос Історика (за сценою). Довженко не став на коліна, не благав прощення у Сталіна, ні на тому засіданні-судилищі, ні пізніше.

Ведучий 1. Згодом усі від нього відступилися, навіть колеги по перу продали. Друг Берії — холоднодуха й зла людина — режисер М. Чауреллі грізно киваючи пальцем, кричав: «Ти вождю пожалів десять метрів плівочки. Ти жодного епізоду в картинах йому не зробив. Пожалів! Не хотів зобразити вождя! Гордість тебе заїла, от і загибай тепер!».

Голос Історика (за сценою). Перегорніть тисячі сторінок радянської літератури про війну і переконаєтеся, що тільки Довженко посмів сказати правду про радянську партійну номенклатуру, зокрема про командний склад органів прокуратури, КДБ, УВС. Він єдиний з українських письменників, хто насмілювався піднести голос у захист своєї нації.

На сцену (зі свого місця у кутку) виходить О.П. Довженко

О. Довженко. Яку пекельну кару придумано для мене! Холодну, довгу, тиху смерть. Немов мене нема вже давно і не було. Неначе й не жив на світі, і не трудився, і не творив нічого. Ой земле моя рідна, тяжко мені жити. Світе мій убогий! Покажи мені, де на тобі пролилося ще стільки крові, як у нас на Україні? Немає другої України. Немає! Страждаю, вболіваю за долю України і її дітей!

Голос Історика (за сценою). А тепер слухайте присуд Історії — Довженко для народу тільки народжується!

Звучить пісня Т. Петриненка «Україна»

Читець 2. Прийміть од мене ці прості слова:

Вона жива, Довженку, і жива
Зостанься, допоки сонця-світу,
Вкраїна наша! Розп'ято і вбито
У неї не одно ясне дитя, —
Але шумить, як вітер, вороття Весни,
Що так лукаво в нас украли, —
І станемо ми, кріпкий і нездужалий,
Палкий юнак і сива голова.

Голос Історика (за сценою). Довгими дорогами війни йшли солдати до Великої Перемоги. Воювали всі, і дорогою ціною вибороли нам вільне життя.

Текст на екрані: «Настав час визволення України. Ми закликаємо на боротьбу всіх, кому дорога свобода й державна незалежність України. Хто хоче щастя й вільного життя для себе і своїх дітей — уперед, у наступ на ворога!»

Текст завершується кадром, на якому солдат стоїть у повний зріст з пістолетом чи автоматом у руці, у пориві руху вперед, ніби закликаючи воїнів в атаку. Приглушено звучить пісня «Мама сына ждёт с войны» (сл. Плещинского, муз. С. Каца), на сцену виходять ведучі.

Ведучий 2. Через найжорстокіші битви Великої Вітчизняної війни прийшов на Україну вогненний шлях визволення.

Звучить пісня «Перемога» (сл. Ю. Рибчинського, муз. Ніколо)

Ведучий 1. Україна поруйнована, як ні одна країна в світі. Поруйновані й пограбовані всі міста. У нас нема ні шкіл, ні інститутів, ні музеїв, ні бібліотек. Загинули наші історичні архіви, загинуло малярство, скульптура, архітектура. Поруйновані мости, шляхи, розорила війна народне господарство, понищила людей, побила, повішала, розігнала у неволю. У нас майже не залишилося вчених, обмаль митців...

Ведучий 2. Визволення України тривало близько 2 років, за неї вели жорстокі бої десять фронтів.

Ведучий 1. Великим був внесок українського народу у Перемогу — близько 2,5 млн воїнів нагороджені орденами і медалями, кожен третій Герой Радянського Союзу — українець, із чотирьох тричі Героїв Радянського Союзу троє — українці, двоє українців стали Героями Радянського Союзу та повними кавалерами ордена Слави (а таких було всього чотири).

Ведучий 2. Довженко нагадав, щоб ми завжди пам'ятали, якою ціною досталася нам воля, закликав дбати, щоби ніколи не повторилися жахи війни.

Життєва мудрість у творах Олександра Довженка

Б

- *Борись в ім'я честі. Якщо доведеться ще раз бути порани-ним, проливай свою кров, як благотворну росу, і усміхайся.*
- *Бездоганність — найчастіше справа щастя, а не власти-вість і результат доброчинності.*
- *Багата держава, яку утворюють бідні люди — абсурд! Держава не може будувати свій добробут на бідності і обдертості своїх громадян.*

В

- *Всяка війна безнравственна в своїй внутрішній основі. Тому і зображати її в книгах як благородство і красу людських вчинків — злочинство й глупота.*
- *Велике діло — добре слово. Воно часом дорожче від усього, від усяких ліків, від багатств і потрібне людині, як хліб і мед, як жива вода.*
- *Всяка буває душа — одна, як Дніпро, друга часом, як калюжа, по кісточки, а часом буває так, що і калюжки нема...*

Д

- *Дитинство дивується. Молодість обурюється. Тільки літа дають нам мирну рівновагу і байдужість.*
- *Дурень — не обов'язково Іванушка-дурачок. Дурень нині часом закінчує два факультети, займає високі посади, має ордени, престиж. Він часом здається зовні ніби звичайною людиною.*

Ж

- *Життя таке коротке. Поспішайте творити добро!*
- *Жорстокість і всесвітня дурнота, одягшись в атавістичне пір'я, прославлене тисячоліттями книжної брехні і крово-жадних дуруців, перетворюють мене в щось гірше, дурніше й страшніше за дикого звіра. Я вже не кажу про таких благо-родних і достойних пошани тварин як собака, кінь чи корова.*

З

- *З усіх пристрастей людських етична пристрасть — єдина достойна і справжня пристрасть.*
- *Зло — від людської дурості.*
- *Завжди риба воняє з голови. Так от, щоб риба була здорова й свіжа, я хотів, щоб була здорова, культурна голова.*

І

- *Існує велика ідея віддачі. Для того, щоб мати, людина повинна віддавати. Кожен, що може. Нічого не можуть дати лише духовно убогі люди, позбавлені фантазії.*
- *Історія — це свята святих народу, недоторканна для злодійських рук.*

К

- *Кладовище — це дзеркало людських взаємин.*
- *Краще загинути в бою, ніж конати в животінні другорядного пасинка історії.*
- *Кімната без книг — все одно, що без душі.*
- *Коли ти дивишся — це ще не значить, що ти бачиш.*

Л

- *Людина повинна завжди пам'ятати, звідки вона пішла в життя. Людина не має права бути безбатченком.*
- *Людська душа — це чаша для горя. Коли чаша повна, скільки не лий уже, більше не вміститься.*
- *Людина міряється тим, в чому вона досягла висот.*

Н

- *Навчіть поважати, шанувати й любити людську особистість, виховуйте у молодих повагу до старших, хоча б до батьків, і кладовища самі прикрасяться.*
- *Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців.*
- *Найбільший скарб усього людства є сама людина.*
- *Не посадила людина за своє життя жодного дерева — плати штраф за користування повітрям.*

П

- *Прощаю всіх, хто заподіяв мені зло. Не хочу носити в душі зла.*
- *Прийшло до тебе щастя — побажай, щоб воно зігрівало і твого товариша.*
- *Про людей треба судити з того, в чому вони зазнали успіху, а не з того, де вони потерпіли невдачу.*

С

- *Сама чесність обертається часом в порок, якщо вживати її помилково.*

Т

- *Там, де виховують рятуватись, не перемагають.*
- *Тільки велика мета народжує великі характери.*
- *Ті держави здатні ставати великими, у яких великі малі люди.*

У

- *У природі нема некрасивих дерев чи квітів.*

Щ

- *Щастя, щастя... Є речі набагато значніші, ніж щастя, набагато глибші і, якщо хочете знати, набагато достовірніші.*

Список використаної літератури

1. **Гончар О.** Довженків світ / О. Гончар // Довженко О. Твори : в 5-ти томах. Т 1. — Київ : Дніпро, 1983. — С. 7-8.
2. **Довженко О.** Зачарована Десна / О. Довженко // Київ : Веселка, 1973. — С. 121.
3. **Довженко О.** Вибрані твори / О. Довженко. — Київ : Сакцент плюс, 2004. — 509 с.
4. **Довженко і світ:** Творчість О.П. Довженка в контексті світової культури : ст., есе, рец., спогади, доп., відгуки, листи, телеграми / упоряд. С.П. Плачинда ; передм. О. Гончара. — Київ : Радянський письменник, 1984. — 222 с.
5. **Довженко О.** Господи, пошли мені сили : кіноповість, оповідання, фольклорні записи, листи, документи / О. Довженко. — Харків: Фоліо, 1994. — 647 с.
6. **Корогодський Р.** Довженко в полоні. Розвідки та есе про майстра. — Київ, 2000. — 102 с.
7. **Кунов В.** Життєва мудрість у творах О. Довженка : енцикл. слов. / В. Кунов. — Київ : КВІЦ, 2007. — 334 с.
8. **Наєнко Т.** Одержимість : (О. Довженко) / Т. Наєнко. — Київ, 1990. — С. 84.
9. **Пашкова О.** Мистецтво Олександра Довженка в контексті української народної культури : До 100-річчя від дня народж. Митця / О. Пашкова // Нар. творчість та етнографія. — 1994. — № 5-6. — С. 17-22.
10. **Степанишин Б.** Дивосвіт Олександра Довженка : До 100-річчя від дня народж. : Літ.-крит. Нарис / Б. Степанишин. — Київ : Всеукр. т-во «Просвіта», 1994.